

TIL VA MADANIYAT MUSHTARAKLIGI: O'ZBEK TILI MISOLIDA

Safoyeva Ruxshona Ozod qizi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi
ruxshonasafoyeva8@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada til va madaniyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik o'zbek tili misolida batafsil tahlil qilinadi. Tilning kommunikativ vosita sifatidagi funksiyasidan tashqari, uning milliy qadriyatlar, urf-odatlar, ijtimoiy munosabatlar va dunyoqarashni aks ettirishdagi o'rni ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot davomida o'zbek tilining leksik, grammatik va pragmatik xususiyatlari lingvokulturologik yondashuv asosida o'rganildi. Natijalar til va madaniyat o'zaro ta'sirda rivojlanishini va bir-birini boyitishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar. til, madaniyat, o'zbek tili, lingvokulturologiya, milliy qadriyatlar, pragmatika, etnomadaniyat

Annotation. This article provides a detailed analysis of the interrelationship between language and culture using the example of the Uzbek language. In addition to its function as a means of communication, the role of language in reflecting national values, traditions, social relations, and worldview is examined on a scientific basis. In the course of the study, the lexical, grammatical, and pragmatic features of the Uzbek language were analyzed within a linguocultural framework. The results demonstrate that language and culture develop through mutual interaction and enrich one another.

Keywords. language, culture, Uzbek language, linguoculturology, national values, pragmatics, ethnoculture.

Аннотация. В данной статье подробно анализируется взаимосвязь языка и культуры на примере узбекского языка. Помимо своей коммуникативной функции, язык рассматривается как средство отражения национальных ценностей, традиций, социальных отношений и мировоззрения. В ходе исследования лексические, грамматические и прагматические особенности узбекского языка были изучены с позиций лингвокультурологического подхода. Результаты показывают, что язык и культура развиваются во взаимном взаимодействии и обогащают друг друга.

Ключевые слова. язык, культура, узбекский язык, лингвокультурология, национальные ценности, прагматика, этнокультура

KIRISH. Til va madaniyat insoniyat taraqqiyotida muhim o'rin tutuvchi ikki asosiy tushunchadir. Ular bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, biri ikkinchisiz to'liq namoyon bo'la olmaydi. Ayniqsa, o'zbek tili misolida bu bog'liqlik yaqqol ko'zga tashlanadi. O'zbek xalqi o'zining boy tarixi, urf-odatlari va an'analarini aynan til orqali saqlab kelgan. Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyat o'rtasidagi munosabatni o'rganish lingvokulturologiya yo'nalishining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Til inson tafakkuri va dunyoqarashiga bevosita ta'sir ko'rsatadi hamda jamiyatning ijtimoiy tajribasini aks ettiradi (Whorf, 1956). Har bir millat o'zining tarixiy rivojlanishi davomida shakllangan madaniyatini til orqali saqlab keladi.

O'zbek tili ham o'zbek xalqining boy tarixiy merosi, urf-odatlari va qadriyatlarini o'zida mujassam etgan. Shu sababli o'zbek tilini o'rganish orqali nafaqat til tizimini, balki xalqning madaniy o'ziga xosligini ham tushunish mumkin.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur tadqiqotda tavsifiy, qiyosiy va lingvokulturologik metodlardan foydalanildi. Til birliklari madaniy kontekstda tahlil qilindi hamda ilmiy manbalar asosida nazariy qarashlar solishtirildi.

Tilni millat ruhi sifatida talqin qilish g'oyasi von Humboldt tomonidan ilgari surilgan (von Humboldt, 1999). Zamonaviy lingvokulturologiya yo'nalishida Wierzbicka (1997) va Maslova (2001) ishlari muhim ahamiyatga ega. O'zbek tilshunosligida Mahmudov (2012), Nurmonov (2012) va Safarov (2008) tadqiqotlari alohida o'rin tutadi.

TIL-MADANIYAT KO'ZGUSI SIFATIDA

Til har bir millatning madaniy merosini aks ettiruvchi asosiy vositadir. O'zbek tilida mavjud bo'lgan ko'plab iboralar va maqollar xalqning mentalitetini ochib beradi. Masalan, "Mehmon otangdan ulug'" degan maqol o'zbek xalqining mehmondo'stlik qadriyatini ifodalaydi.

Maqollar va matallarda madaniyat ifodasi

O'zbek xalq og'zaki ijodi til va madaniyat uyg'unligining yorqin namunasidir. Maqollar orqali insoniy fazilatlar, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy munosabatlar aks ettiriladi. Masalan:

"Yaxshilik qil – dengizga ot, baliq bilmasa, Xoliq biladi"

"Elga qo'shilmagan – erga qo'shilar"

Bu kabi iboralar jamiyatdagi axloqiy qadriyatlarni mustahkamlaydi

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek tilida milliy madaniyat quyidagi jihatlar orqali namoyon bo'ladi:

Birinchidan, qarindoshlik terminlarining boyligi o'zbek xalqining oilaga bo'lgan e'tiborini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, mehmondo'stlik bilan bog'liq leksik birliklar (mehmon, dasturxon, ziyofat) milliy an'analarni ifodalaydi.

Uchinchidan, axloqiy tushunchalar (or-nomus, ibo-hayo, andisha) xalqning ma'naviy qadriyatlarini aks ettiradi.

To'rtinchidan, grammatik hurmat shakllari ijtimoiy munosabatlarning muhim elementidir.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Olingan natijalar til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini tasdiqlaydi. Til orqali inson dunyoni anglaydi va baholaydi. Bu esa Sapir–Uorf gipotezasini qo'llab-quvvatlaydi (Whorf, 1956).

O'zbek tilidagi hurmat shakllari va muloqot odatlari jamiyatning ijtimoiy tuzilishini aks ettiradi. Bu esa tilni madaniyatning muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rsatadi.

XULOSA

Til va madaniyat o'zaro bog'liq tizim bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi. O'zbek tili misolida bu bog'liqlik yaqqol ko'rinadi. Til milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Whorf, B.L. (1956). Language, Thought and Reality. MIT Press.
2. von Humboldt, W. (1999). On Language. Cambridge University Press.
3. Wierzbicka, A. (1997). Understanding Cultures through their Key Words. Oxford University Press.

4. Maslova, V.A. (2001). Lingvokulturologiya. Moskva.
5. Mahmudov, N. (2012). Tilning mukammal tadqiqi yo'llari. Toshkent.
6. Nurmonov, A. (2012). O'zbek tilshunosligi asoslari. Toshkent.
7. Safarov, Sh. (2008). Pragmalingvistika. Toshkent.